

Naar een integrale OGGZ-monitoring voor de meest kwetsbare inwoners

Openbare Geestelijke Gezondheidszorg

De Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGZ) omvat alle activiteiten op het terrein van de geestelijke volksgezondheid, die niet onder leiding van een vrijwillige individuele hulpvraag tot stand komen.

De OGGZ-doelgroep

De OGGZ-groep bestaat uit de meest kwetsbare inwoners van onze samenleving: mensen in schrijnende omstandigheden. Zij kampen vaak met ernstige problemen op meerdere levensdomeinen, zoals huisvesting, financiën, lichamelijke en psychische gezondheid, verslaving, sociaal isolement en verwaarlozing. De toegang tot passende zorg is voor deze groep niet vanzelfsprekend. Kenmerkend is dat zij de weg naar hulpverlening niet (meer) weten te vinden of deze bewust mijden. Interne factoren, zoals wantrouwen richting instanties of het onvermogen een hulpvraag te formuleren, spelen daarbij een rol. Externe belemmeringen, zoals een hoge drempel in het zorgaanbod of afnemende beschikbaarheid van voorzieningen, verergeren dit. Deze mensen worden vaak aangeduid als 'zorgmijders'. De OGGZ richt zich juist op hen: mensen die de reguliere hulpverlening

niet kunnen of willen bereiken, maar wel zorg nodig hebben om verdere persoonlijke en maatschappelijke teloorgang te voorkomen.

Doel van de OGGZ

De OGGZ heeft als belangrijkste doel het voorkomen van maatschappelijke uitval en dakloosheid door het vroegtijdig signaleren en beïnvloeden van (risico)-factoren. Belangrijk hierbij is het organiseren van snellere, betere en meer gecoördineerde integrale hulp voor deze kwetsbare mensen. Dat vraagt om een outreachende manier van werken, dat maakt het OGGZ-werk heel specialistisch.

Bemoeizorg

Bemoeizorg is nodig daar waar mensen niet uit zichzelf om hulp vragen, maar die hulp wél nodig hebben. De hulpvraag komt dan vanuit de omgeving: naasten, sociale instanties, de wijkagent, de huisarts of een woningcorporatie. In het kader van bemoeizorg wordt vaak met een of meer van deze partijen informatie uitgewisseld en samengewerkt om goed afgestemde en verantwoorde hulp te kunnen bieden.

Dienstverlening en zorgaanbod van verschillende organisaties

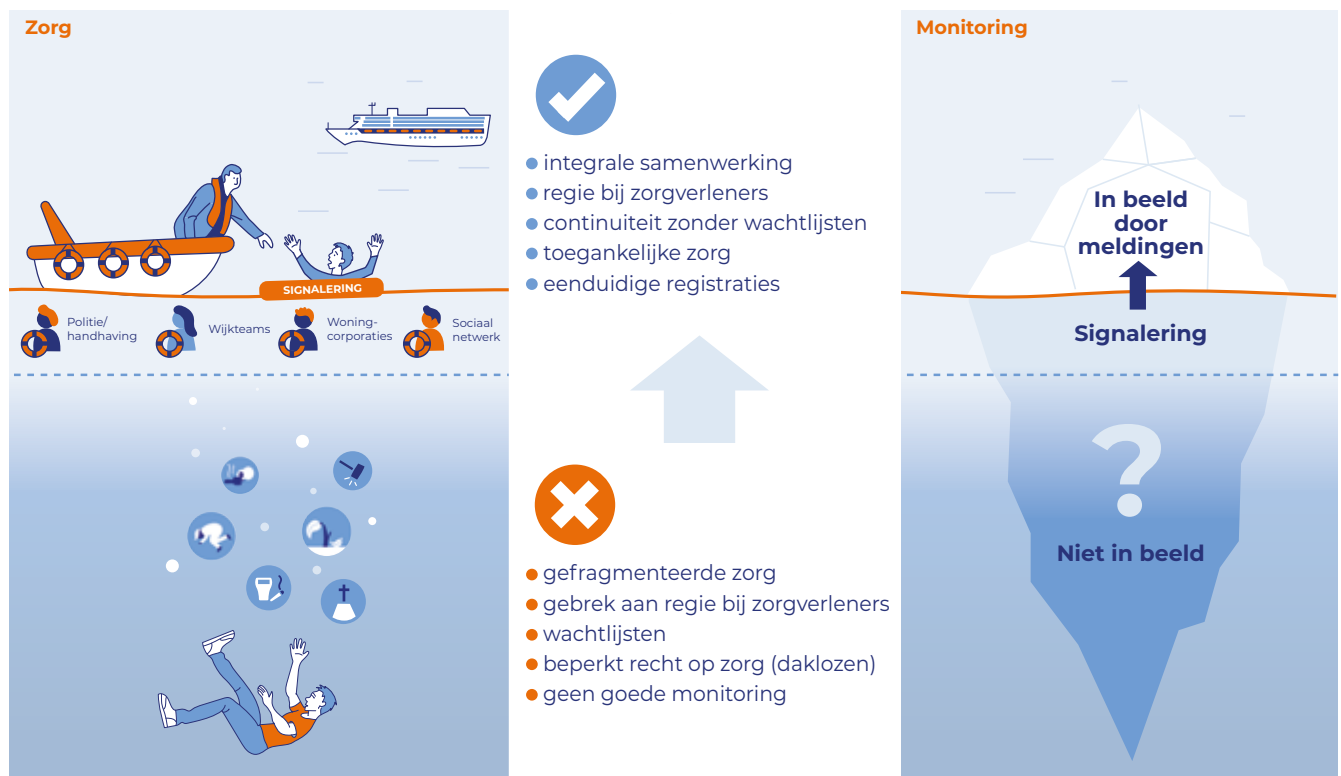
Doordat de problemen die deze doelgroep ondervinden zeer divers van aard zijn, hebben zij per definitie te maken met dienstverlening en zorgaanbod van verschillende organisaties. De uitvoering van de OGGZ ligt doorgaans bij een gemeentelijke gezondheidsdienst en of een geestelijke gezondheidszorg-instelling. Tussen die instellingen bestaat idealiter een nauwe samenwerking. Daarnaast nemen andere organisaties deel, zoals politie, gemeentelijke sociale dienst, Leger des Heils en sociale verhuurders. Gezamenlijk vormen zij een zogenaamd lokaal zorgnetwerk.

Klein stukje geschiedenis

De OGGZ is van oudsher een werksoort die werd uitgevoerd door de GGD'en. Het viel onder de vooranger van de Wet publieke gezondheid (Wpg), de Wet collectieve preventie volksgezondheid (Wcpv). Sinds 2015 wordt de OGGZ als zodanig niet meer benoemd in een wet, maar het wordt gerekend tot een taak van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Hierdoor is allereerst de OGGZ als beleidstaak bij gemeenten naar de achtergrond geraakt. Waar vroeger (centrum)gemeenten een accounthouder OGGZ hadden is deze taak nu niet duidelijk meer belegd. GGD'en die deze taak

uitvoeren hebben hierdoor geen duidelijk aanspreekpunt meer. Ketenafspraken over de OGGZ krijgen minder aandacht. Ten tweede, door de beleidsvrijheid die gemeenten hebben is het werk dat door de GGD'en werd gedaan verschoven naar het sociaal / gemeentelijk domein. Gebleken is dat bij eenvoudige problematiek dat een goede oplossing kan zijn, mits het wijkteam een proactieve manier van werken heeft. Waar het gaat om de complexe problematiek van kwetsbare mensen waarbij teloorgang dreigt als geen sociaal-medische zorg of hulp wordt geboden, dan vraagt dat om een specialistische aanpak. Deze specialistische aanpak, die zich vooral kenmerkt door het bieden van ongevraagde hulp, is terug te vinden bij de deskundigheid en de expertise van de OGGZ professionals van de GGD'en. Waar sociale wijkteams de opdracht hebben vraaggericht te werken, past deze wijze van werken niet bij de OGGZ-doelgroep. Er wordt bezuinigd op de zorg voor onverzekerden en ongedocumenteerden. Sinds de OGGZ niet meer geborgd is in de wet, is het een versnipperd veld met een wildgroei aan informatiestromen, meldpunten en aanpakken.

Het uitwisselen van gegevens die heel erg nodig zijn in de samenwerking tussen diverse organisaties wordt ernstig belemmerd.

Afbeelding 1: De Openbare gezondheidszorg

Belang landelijke OGGZ-monitor

Vanuit de publieke gezondheidszorg hebben de gemeenten/GGD'en de taak om gezondheidsproblematiek zichtbaar te maken, ook de problematiek van de OGGZ-doelgroep. Inzichten die een landelijke monitor opleveren, zijn van belang om de mensen die het meest in de knel zitten in het vizier te krijgen om hen de juiste zorg- en ondersteuning te kunnen bieden om maatschappelijke teloorgang te voorkomen. Dit is van belang voor de landelijke en lokale politiek, voor beleidsmakers en óók voor professionals.

De doelgroep is moeilijk te definiëren en neemt zelden deel aan regulier vragenlijstonderzoek en door het ontbreken van eenduidige registraties ontbreekt landelijk inzicht in trends onder de OGGZ-doelgroep. Onduidelijk is in hoeverre trends in de algemene bevolking of trends in de zorg zich laten vertalen naar de trends ten aanzien van deze kwetsbare doelgroep. Gezien de schaalgrootte is met name in de randstad meer aandacht voor OGGZ-onderzoek, maar OGGZ speelt ook in de regio's, weliswaar op kleinere schaal, maar niet minder intensief. Dit alles maakt een landelijke, structurele monitor des te urgenter.

Integrale Gezondheidsmonitor GOR COVID-19

De coronapandemie die in maart 2020 zijn intrede deed in Nederland heeft gevolgen voor de gezondheid van de bevolking, zowel lichamelijk als geestelijk. Dat kan direct komen door een besmetting met het coronavirus, maar ook indirect door de coronamaatregelen of de ervaren dreiging van de pandemie. De negatieve impact is groter bij kwetsbare groepen in de Nederlandse samenleving, zoals mensen met een laag inkomen of een chronische ziekte. Terwijl we weten dat er kwetsbare groepen zijn die harder geraakt worden in tijden van crisis is het een uitdaging om inzicht te krijgen in wie deel uitmaken van deze kwetsbare groepen, hoe het met ze gaat en wat er het beste kan worden gedaan om hen toereikende ondersteuning te bieden. Voor de OGGZ-doelgroep geldt dit in het bijzonder. Deze doelgroep is niet goed in beeld, en juist in tijden van crisis is dit ongewenst. In het begin van de coronaperiode bleek nog maar eens dat we deze kwetsbare groep slecht in beeld hebben.

De volgende
OGGZ-doelgroepen
zijn beter in beeld
gebracht;

Thuiswonende mensen
met dementie

Thuiswonende mensen
met ernstige woning-
vervuiling

Dakloze
EU-migranten

Dakloze
ongedocumenteerde
personen

Dakloze moeilijk
bereikbare recht-
hebbende personen

In de vijfjarige (2021-2025) Integrale Gezondheidsmonitor COVID-19 (gesubsidieerd door ZonMw namens het Ministerie van VWS) zijn ook middelen opgenomen om een landelijke OGGZ-monitor te ontwikkelen.

Als eerste is in de periode 2022 tot juli 2023 gewerkt aan de eerste rapportage van de landelijke OGGZ-monitor COVID-19. Hierin is getracht de impact van de coronapandemie op de gezondheid, het welzijn en zorg- en ondersteuningsbehoeften voor de OGGZ-doelgroep zichtbaar te maken. Voor deze rapportage zijn geen nieuwe data verzameld. Samen met professionals werkzaam in het OGGZ-veld bij de GGD'en zijn beschikbare gegevens over de OGGZ-doelgroep en gerelateerde onderwerpen beschreven. Met de uitkomsten van deze monitor kan de dialoog worden gevoerd met landelijke en lokale professionals, beleidsmakers en ervaringsdeskundigen om zo het beleid aan te scherpen, ondersteuning en zorg mogelijk te maken en de impact van (corona)crisis op de OGGZ-doelgroep te beperken. Na oplevering van deze rapportage is gestart met de doorontwikkeling van een landelijke OGGZ-monitor.

Doorontwikkeling landelijke OGGZ-monitor

Hoewel er veel informatie is over de enkelvoudige problemen ontbreekt het inzicht in de OGGZ groep met ernstige problemen op meerdere leefdoelgebieden en gebrek aan zorg. Verschillende afdelingen van de GGD'en hebben contact met deze groep, maar het ontbreekt aan data om de omvang van de groep in beeld te brengen.

Vanaf de tweede helft van 2023 tot en met juli 2025 heeft een groep OGGZ-onderzoekers van verschillende GGD'en en GGD GHOR Nederland zich gericht op de doorontwikkeling voor een toekomstbestendige OGGZ-monitor. De ontwikkeling van de monitor bouwt voort op eerdere leerervaringen, zoals doelgroepgericht werken en het combineren van kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden waarin haalbaarheid en herhaalbaarheid voorop staan.

Naast de vijf OGGZ-groepen die beter in beeld zijn gebracht, is een overzicht met geschikte landelijke databronnen opgesteld.

Ook zijn er drie methodische handleidingen opgesteld om de uitgevoerde pilots te herhalen door andere GGD' regio's.

Vijf doelgroepen beter in beeld

Deze aanpak heeft geleid tot de uitvoering van vijf pilots, gericht op het beter in beeld brengen van vijf prioritaire OGGZ-doelgroepen. Op basis van een gezamenlijke analyse van 55 praktijkcasussen, ingebracht door onderzoekers en professionals van alle GGD'en, zijn vijf OGGZ-groepen geselecteerd. De pilots zijn uitgevoerd door twaalf GGD'en en vormen een belangrijke stap richting een landelijk gedragen OGGZ-monitor.

In het kwalitatieve deel zijn ervaringen opgehaald van professionals uit beleid en praktijk, evenals van vertegenwoordigers van de doelgroepen zelf. Deze zijn aangevuld met inzichten uit cijfermatige bronnen zoals zorgmeldingen, begeleiding en opvang.

De resultaten van deze pilots zijn gepresenteerd op een symposium op 13 mei 2025. De opbrengsten vormen een belangrijke stap richting een gedragen en uitvoerbare landelijke OGGZ-monitor die beleid en praktijk met elkaar verbindt. De komende periode ligt de vraag voor hoe we vanuit deze pilots verder kunnen bouwen aan een landelijke monitor. Een monitor die aansluit bij de regionale OGGZ en die handvatten biedt voor regionaal en landelijk beleid.

De inzichten uit de monitor zijn van belang om de mensen die het meest in de knel zitten in het vizier te krijgen om hen de juiste zorg- en ondersteuning te kunnen bieden. Belangrijke conclusie uit de verschillende pilots is dat regionale verschillen in aanpak en registratie landelijke sturing en monitoring belemmeren. Betere samenwerking en uniforme gegevensuitwisseling zijn nodig.